

agentium in eo quod patitur atque d sponitur, inesse videtur. Et l. 3, c. 2, text. 139, expresse ait actionem et passionem in eo esse quod patitur, et inde infert, necessarium non esse ut quod movet, moveatur; et text. 140: *Actio (inquit) et passio non in agente est, sed in eo quod patitur.* De sententia ergo Aristotelis in hac parte dubitari non potest, ut observarunt omnes Græci interpretes, et Commentator, et Latini etiam expositores citatis locis. Quare dubium non est quin hæc etiam fuerit D. Thomæ sententia; nunquam enim solet Aristotelem deserere in iis quæ pure philosophica sunt, et fidei non contradicunt. Idem etiam constare potest ex Commentariis ejus in prædicta loca; et expresse in lib. 2 cont. Gent., c. 1, dictam differentiam constituit inter actiones immanentes et transeuntes, ut Ferrariensis ibi, et inferius c. 9, advertit, et alia loca congerit. Et Capr., in 2, distinct. 1, q. 2, art. 3, et in 4, d. 49, q. 1, art. 3; Hervæus, Quodlib. 4; Soncinas, 5 Met., q. 37; Javel., lib. 9, q. 15; et est receptissima sententia inter recentiores, cum 3 Phys., tum 5, et 4 Metaph.

7. Solet autem hæc sententia multis rationibus confirmari, sed apud me duæ sunt præcipuæ. Prima est, quod actio non potest esse realiter distincta a termino formali, qui per eam fit, est sed modus ejus; ergo ubi fuerit terminus actionis, ibi necesse est esse actionem ipsam, quia modus necessario comitatur rem cujus modus est; sed terminus actionis transeuntis est in passo, ex omnium sententia, et est per se evidens; nam calor qui fit ab igne calefaciente lignum, in ligno est; ergo in eodem est actio ipsa. Primum antecedens (reliqua enim omnia manifesta sunt) sæpe inculcatum est, et probatum supra, cum de causa efficiente ageremus, et præcipue tractando de creatione activa. Item in hac disputatione, sect. 1, ostendimus actionem nihil aliud esse quam dependentiam effectus a causa efficiente; at vero dependentia non potest esse res distincta a re quæ pendet, sed solum modus ejus; ergo. Præterea, quia posito principio agendi et effectu ejus, et dependentia effectus a suo principio, sublata per intellectum quacunque alia entitate, sufficienter intelligitur et effectus in actu, et causa efficiens in actu; ergo impertinens est fingere quamdam aliam rem distinctam realiter ab effectu, et priorem natura illo, quæ sit actio illius. Nam actio solum ponitur ob causalitatem agentis et dependentiam effectus; sed

hæc intelliguntur optime sine illa entitate; est ergo gratis conficta, quod magis confirmabitur ex sequenti ratione.

8. Secunda ergo ratio est, quia non solum effectus, sed etiam actio ipsa fluit active ab agente, non per aliam actionem, sed per se ipsam, ut in superioribus declaratum est; sed in agente actione transeunte, ex eo quod agit, nulla res vel modus realis fluit active ab ipso, ut in ipso maneat; ergo actio hujus agentis ita fluit ab ipso, ut in passo recipiatur. Minor probatur primo, ratione illa Aristotelis, quod agens, ex eo præcise quod agit, non movetur; dico ex eo præcise quod agit, quia antecedenter potest moveri, ut si applicetur de novo ad agendum, vel concomitanter seu consequenter, si in agendo repatiatur; tamen præcise ac per se, ex eo quod agens est, non movetur, quia agenti, ut agens est, per accidens est mutari. Secundo, quia nullus terminus actionis transeuntis manet in agente, ut omnes fatentur; nam hæc est potissima differentia actionis immanentis et transeuntis; ergo neque aliqua actio potest fluere ab hujusmodi agente, quæ in ipso maneat. Patet consequentia, tum ex priori ratione, tum ex dictis sect. 2, quia non potest intelligi res aliqua, quæ ita sit pura actio, ut per eam nihil intrinsece factum intelligatur; res enim facta in extrinseco subjecto non potest esse intrinsecus terminus actionis manentis in alio subjecto. Tertio, quia per se est incredibile, quod, ut sol illuminet aerem, prius necessario fluat a luce solis alia res vel modus qui in ipso sole maneat, ipsumque aliter afficiat; quorsum enim fingitur talis entitas? aut quod est indicium illius? aut in qua potentia ipsius solis talis actus recipitur? Sicut enim actio solis, quæ est illuminatio, fluit a luce solis, ita, si ab ipso flueret in ipsum, deberet proxime recipi in ipsamet luce; nam, sicut sol illuminat quatenus lucidus est, et ideo illuminatio procedit formaliter a luce, ita sol constituitur actu illuminans quatenus lucidus est; ergo si illuminatio constituitur actu illuminans, manendo in illuminante, proxime et immediate manebit in luce ejus, illam constituendo in actu secundo, sicut visio manet in visu; ergo lux, calor, et similes virtutes activæ, non solum sunt potentia activæ, sed etiam passivæ, quod inauditum est et incredibile.

9. Denique de dependentia creaturarum a Deo probatum supra est, fluere immediate ab ipsa potentia Dei, et non ab aliqua alia

actione quam in Deo fingere necesse sit, et ab illa, ut manante a Deo, sufficienter denominari Deum actu agentem; ergo similiter dependentia luminis a luce solis intelligi optime potest ut immediate fluens a virtute illuminativa solis, quæ est lux, absque fluxu alterius rei ab eadem luce, quæ in illa maneat, et quasi mediet inter lucem et dependentiam luminis a luce. Si enim intelligamus Deum impedire illum fluxum manentem in luce, nihil repugnabit manere lumen pendens a luce; potuit ergo Deus hoc facere; signum ergo est illum alium fluxum imperinentem esse. Unde, quando nulla alia ratio superesset, illa multiplicatio rerum inintelligibilis, et non necessaria, vitanda esset.

Secunda sententia priori præfertur, et declaratur.

10. Hæc igitur posterior sententia, quatenus negat actionem transeuntem ponere in agente aliquid prævium ad effectum, verissima est; nihilominus tamen quoad modum tribuendi subjectum actioni, ut actio est, et quoad differentiam quæ in hoc est inter actionem immanentem et transeuntem, aliqua declaratione indiget.

11. Dico ergo primo: aliqua est actio realis, quæ nullum habet subjectum inhæSIONIS. Probatur ex dictis supra de actione creandi; ostendimus enim creationem esse vere actionem transeuntem, et nullum habere subjectum, quia de ratione creationis est, ut non fiat ex præsupposito subjecto. Idemque censent Theologi de actione transubstantiandi, ut sumitur ex D. Thoma, 3 part., q. 75, art. 8. Nam juxta sententiam ejus, cum actio transubstantiandi sit active a verbis consecrationis, necessario dicendum est illam esse actionem transeuntem, et non immanentem. Convenit autem illa actio cum creatione, in hoc quod non supponit subjectum in quo recipi possit, quia nullum est commune subjectum termino a quo, et ad quem. Datur ergo aliqua actio quæ non habet subjectum inhæSIONIS, quanquam hoc solum inveniatur in aliqua actione supernaturali, aut propria Dei, quia creata agentia virtute naturali solum possunt operari ex præsupposito subjecto.

12. Quo etiam fit ut talis modus actionis infra latitudinem transeuntium actionum, non vero immanentium reperiri possit, quia actiones immanentes si sint propriae Dei, non sunt actiones accidentales, imo neque actio-

nes proprie et in rigore sumptæ. Nam, si metaphysice tantum consideremus actus immanentes Dei, qui sunt intelligere et amare, non solum non sunt accidentia, sed ipsamet substantia Dei, verum etiam nulla in eis intelligitur origo realis, ut possint actiones vocari. Si vero Theologice illi actus considerentur, quatenus per eos realiter procedunt ad intra duæ personæ divinæ, adhuc non possunt actiones proprie nominari, vel quia actio, ut actio, includit quod ipsamet realiter emanet a principio agente; ibi autem actiones non emanant, licet emanent personæ; vel certe quia actio, ut actio, includit dependentiam; nam actio dicitur habitudinem ad rem actam seu factam; at vero in his processibus personarum nulla est dependentia, ut supra, disp. 12 de causis, dictum est. Itaque inter immanentes nulla est actio propria, quæ non sit actio agentis creati, et ideo nulla est quæ non sit ex subjecto et in subjecto, quia agens creatum nihil potest efficere, nisi ex præsupposito subjecto, et per actionem receptam in illud.

13. Dico secundo: non est de ratione actionis ut sic, quod habeat subjectum proprium inhæSIONIS, sed hoc convenit ei ratione sui formalis termini. Probatur prior pars ex præcedenti conclusione, nam quod est de essentiali ratione superioris ut sic, necessario convenit omnibus inferioribus; ergo, e converso, quod non convenit alicui inferiori, non potest esse de formali et essentiali ratione superioris; sed datur aliqua actio quæ non habet subjectum inhæSIONIS, ut in prima assertionem dictum est; ergo non potest esse de formali ratione actionis ut sic habere subjectum, vel respectum ad illud. Hinc ergo colligimus, de ratione actionis ut sic solum esse ut sit modus quidam adhærens termino, et per se immediate fluens ab efficiente: ille enim respectus ad terminum non est sicut ad subjectum, ut supra diximus, neque illa intima conjunctio est propria inhæSIO aut informatio, sed peculiaris modus constituendi ipsum terminum in rerum natura, dependentem et fluentem a suo principio. Ex quo ulterius colligimus posteriorem conclusionem partem; nam actio est accommodata termino, et ab illo sumit rationem suam; ergo cum actio ut actio per se non postulet subjectum, determinata actio solum ex peculiari ratione, quam ex suo termino habet, potest illud postulare; ergo juxta exigentiam termini postulat actio subjectum, et non ali-

ter. Quinimo, quamvis illa res vel modus, qui est actio, per se requirat interdum subiectum ratione termini, tamen sub præciso conceptu actionis non explicatur ordo ad subiectum, sed ad principium et terminum, ut amplius declarabitur in solutionibus argumentorum, et magis disputatione sequenti, declarando distinctionem inter actionem et passionem.

14. *Actio et terminus idem subiectum postulant.* — Dico tertio: omnis actio, quæ est in subiecto, in illo est in quo est terminus ejus; et hoc est quod formaliter convenit omni actioni sive immanenti, sive transeunti, quæ ex subiecto fit. Probatum inductione: nam actio immanens in ea potentia inhæret, in qua est terminus intrinsecus ejus; ut in intellectu manet actio intelligendi, quia in eodem manet verbum mentis, et sic de aliis; agimus enim de terminis productis per has actiones, non de objectis, quæ etiam dici solent termini actuum immanentium, quia terminant respectus eorum. Nec reperitur unquam quod terminus actionis immanens sit extra potentiam, in qua manet ipsa actio; nam, licet interdum actus immanens habeat effectum extra suam potentiam, tamen ad illum non comparatur ut actio, sed ut principium agendi, ut comparatur voluntas Dei ad effectus ad extra, et voluntas hominis suo modo efficit motum brachii. Idem reperitur in actionibus transeuntibus, ut per se constat. Unde si aliquando terminus actionis transeuntis manet aliquo modo in ipso agente, tunc eodem modo ipsamet actio manet, ut quando aqua se reducit ad pristinum frigus, quia frigus manet in ipsa, etiam actio frigefaciendi in ipsa manet. Ratio autem sumitur facile ex præcedenti conclusione, nam actio non postulat subiectum, nisi ratione sui termini; ergo nec postulare aliud subiectum potest, quam petat terminus ejus. Item creatio materiæ vel Angeli ideo non habet subiectum, quia materia, vel Angelus, qui est terminus illius actionis, non habet subiectum; ergo in universum, subiectum actionis est juxta exigentiam termini. Denique ostensum est actionem identificari termino, ut modum ejus; ergo in quo subiecto fuerit terminus, erit etiam actio.

15. *Actio ut actio nulli inhæret.* — Dico quarto: nulla actio ut actio, et præcise concepta sub ea ratione qua a passione distinguitur, habet subiectum inhærentis, sed denominationis tantum; unde, quæ est in sub-

jecto, solum inhæret mediante passione. Probatum, quia actio ut actio solum differt a passione ratione formali concepta, ut disputatione sequenti latius dicemus; sed in hoc tantum differunt actio et passio, quia passio dicit motum vel mutationem ut efficientem passum, et inhærentem illi; ergo actio ut actio præscindit ab hac habitudine; non ergo includit formaliter esse in, sed esse ab agente; et ideo valde analogice est accidens, ut supra in divisione accidentium adnotavimus. Et confirmatur; nam hujusmodi actio dicitur inferre passionem, quasi active; ergo ipsa secundum præcisam rationem formalem suam non afficit passum, sed infert passionem quæ illud afficiat, atque ita media passione illi inest. Quocirca in hoc non est formalis differentia inter actionem immanentem et transeuntem; nam si formaliter loquamur, neutra inest agenti ut agens est, sed utraque inest passo, ut passum est, et mediante passione. Differentia vero est, quod in actione immanente agens et patiens in idem coincidunt, et ideo dum actio est in patiente, est etiam in agente; in actione vero transeunte distinguitur agens a patiente; et ideo, quia actio est in patiente, in agente manere non potest.

Aliarum opinionum argumenta solvuntur.

16. Ad argumenta primæ sententiæ respondetur. Ad primum, actionem ut sic dici analogice accidens, et ideo non oportere ut dicat propriam habitudinem inhærenti alicui, sed emanandi ab aliquo. Cum vero dicitur esse actus agentis, similiter intelligendum est, non de actu inhærente, sed emanante, et quantum est ex se extrinsece denominante.

17. Ad secundum jam ostensum est non esse inconueniens, aliquam actionem transeuntem in aliquo subiecto non esse, sed tantum in termino. Deinde de omni actione ut actio est, diximus non habere per se ac formaliter proprium subiectum inhærentis. Et hinc fit ut, licet media passione alicui subiecto inhæreat, non tamen illud denominet quatenus actio est, sed quatenus passio. Unde etiam actio immanens, quatenus denominat hominem agentem vel operantem, formaliter non concipitur ut inhærens illi, sed ut est ab illo. Neque oportet ut omnis res, quæ est in aliquo inhærenter, denominet illud secundum omnem rationem quæ in illa considerari potest, ut patet in loco et in aliis formis extrinsecis. Ad alteram vero illius argumenti partem concedo, omnem actionem, quæ in

subjecto inest, esse in passo, neque obstat quod in eodem sit passio, quia actio et passio non dicunt formas oppositas, sed diversas habitudines ad res quodammodo relative oppositas, ut sunt agens et patiens, vel certe ad potentias diversarum rationum, ut sunt activa et passiva. Tamen respectu ejusdem formæ vel entitatis non sunt oppositæ, sed se consequuntur, ut dare et accipere, seu emanare ab uno, et recipi in alio, vel emanare ab uno secundum unam rationem, et recipi secundum aliam.

18. *Actio an sit agentis perfectio.* — D. Thomas an actionem transeuntem in agente locarit. — Ad tertium, negatur actionem esse proprie perfectionem agentis, quatenus perfectio est a forma intrinsece perficiente. Solet autem dici actio agentis creati perfectio extrinseca ejus, quatenus ejus perfectio quodammodo ad alia extenditur, quod in rebus habentibus limitatam perfectionem censetur pertinere ad quamdam perfectionem extrinsecam earum; sed revera agens, ut agens, magis declarat perfectionem suam quam perficiatur, nisi ex actione sua aliquod commodum reportet, vel recipiendo in se terminum actionis, ut in iis quæ agunt actione immanente, vel mediante sua actione se conservando aut tuendo a contrariis. Ad testimonia D. Thomæ quæ in illis rationibus afferuntur, fateor nonnulla esse difficilia. Thomistæ vero communiter intelligunt, quotiescunque D. Thomas indicat actionem transeuntem esse in agente, loqui vel de actione ratione relationis resultantis, vel de actione transeunte quoad efficaciam tantum, ut sunt, ex illius sententia, actus divinæ voluntatis, vel etiam angelicæ; vel certe, cum dicit actionem esse in agente, non loquitur de propria inhærentia, sed late, prout quæcunque forma extrinseca dici potest esse in eo quod denominat. Quæ expositiones, vel aliqua earum pro uniuscujusque loci commoditate acceptanda est et accommodanda; non enim oportet in his amplius immorari, cum de D. Thomæ sententia ex aliis locis satis constet.

SECTIO V.

Quæ tandem sit actionis natura, quæve causæ aut proprietates.

1. *Actionis descriptio.* — Ex his quæ hactenus tractata sunt de actione, explicata fere sunt omnia quæ de illa dicenda proposuimus. Primum enim constat, quæ sit communis ratio vel essentia ejus, quam Gilbertus

Porretan., in suo lib. de Sex principiis, sic definit: *Actio est forma per quam in materiam subjectam denominamur agere.* Quæ descriptio videtur cum proportionem sumpta ex illa, qua Aristoteles qualitatem definivit, dicens, *qualitatem esse qua quales esse dicimur.* Sed videtur æque obscura illa definitio ac definitum ipsum; id enim est quod inquirimus, quid, nimirum, in rebus sit illa forma vel quasi forma per quam agere denominamur. Et ideo in superioribus explicuimus esse modum quemdam seu dependentiam ex natura rei distinctam a termino facto; atque hunc modum sub nomine formæ intelligendo, recte dicere possumus, actionem esse formam qua principium activum primo in actum reducitur, seu esse formam quæ primo ac per seipsam fluit, et per quam id, quod proprie fit ab agente, manat ac pendet. Quæ omnes particulæ ex hactenus disputatis satis constant.

De causis actionis.

2. Rursus hinc etiam notum est quæ sint causæ vel essentialia principia actionis. Nam causa efficiens ejus est principium illud, a quo ipsa manat. Ubi insinuabat se statim quæstio, quodnam sit illud principium, ut explicarem illud axioma: *Actiones sunt suppositorum.* Sed hæc res etiam est supra declarata, cum de supposito ageremus. Causa vero finalis actionis intrinseca et immediata, est terminus ejus; mediata autem vel ultima, esse potest aut ipsummet agens, aut quilibet alius finis, ad quem ipse terminus ejus referatur. Materialis autem causa interdum nulla est, respectu alicujus actionis, ut de actione creativa dictum est; quando vero intercedit materialis causa, illa est ipsum passum, quod licet immediate recipiat rem illam, quæ est actio, tamen secundum distinctionem rationis non recipit illam, nisi mediante passione. Cum autem actio sit forma simplex, non habet aliam propriam formalem causam, neque alia principia essentialia, præter principium a quo fluit, et terminum ad quem tendit, quatenus ea essentialiter respicit, ut declaratum est. Et hæc sunt satis de causis actionis.

Proprietates actionis.

3. *Actio num semper motui conjungatur.* — *Actio quomodo passionem inferat.* — De proprietatibus item actionis ut sic nihil fere dicendum occurrit, quia nullæ fere sunt, quæ per se ei convenient, et in essentiali ratione

ejus non contineantur. Gilbertus autem supra tres aut quatuor insinuat. Prima, quia proprium (inquit) actionis est esse in motu, id est, semper conjungi motui; quod ut sit verum, late sumendum est, quaecumque mutationem etiam perfectivam sub motu includendo. Potest autem dupliciter intelligi. Primo, quod semper mutationi adjuncta sit actio, et hoc sensu est semper vera, si intelligatur de mutatione positiva, quia hæc fieri non potest nisi ab aliquo movente, et consequenter agente per aliquam actionem. Si vero intelligatur de mutatione corruptiva, non semper est necessarium fieri per positivam actionem, ut si sit pura desitio; tunc autem proportionaliter interveniet carentia seu suspensio alicujus actionis. Alter sensus esse potest, ut etiam e converso actio semper habeat conjunctam mutationem, et ita coincidit cum secunda proprietate, quam idem auctor ponit, nimirum, actionem inferre passionem in materiam subjectam; quod habet verum in actionibus, quæ circa subjectum aliquod versantur; creatio enim proprie non infert passionem, ut superius visum est. Cum autem dicitur actio inferre passionem, illud, *inferre*, non debet intelligi per propriam efficientiam vel causalitatem; nam, cum actio et passio non distinguantur in re, ut videbimus, non potest inter eas esse propria causalitas; neque etiam intelligendum est solum de illatione consequentiæ, nam hoc modo etiam passio infert actionem. Intelligendum est ergo de illatione a priori, eo modo quo una proprietas dicitur esse ratio alterius, ad quod sufficit virtualis distinctio, seu distinctio rationis cum fundamento in re.

4. *Actio magis et minus ut suscipiat.* — Tertia proprietas est, quam Aristoteles etiam posuit in Prædicamentis, quod actio potest habere contrarium, quæ per se satis est clara; convenit autem illi ratione termini; unde non semper ei convenit, sed quando terminus ejus habet contrarium. Denique, quoad hoc eadem est ratio de actione quæ de motu, de cujus contrarietate physici copiosius disputant. Ultimam proprietatem addunt tam Aristoteles, quam Gilbertus, quod actio suscipit magis et minus, quæ duobus modis potest actioni tribui: uno modo, ratione termini tantum, quo modo illuminatio ut octo, est major et intensior actio quam illuminatio ut quatuor, etiamsi utraque in instanti fiat. Atque hoc sensu eadem est proportionalis ratio quoad hanc proprietatem in actione, quæ in

formali termino ejus; de quo supra dictum est, cum de qualitatibus ageremus. Alio modo potest intelligi illa proprietas ratione temporis, quo modo dici potest intensior actio quæ velocius fit, etiamsi alia longiori tempore æqualem habeat effectum. Atque hoc modo hæc proprietas tantum potest convenire actioni successivæ, et coincidit cum velocitate motus, de qua propria disputatio etiam est philosophica. Verum est, velocitatem minus proprie dici intensionem actionis; nam potius est minor quædam extensio partium ipsiusmet actionis secundum durationem seu successionem.

SECTIO VI.

Quot sint genera et species actionum, et quomodo sub uno genere collocentur.

1. Hæc etiam quæstio magna ex parte in superioribus tractata est. Ut tamen constet quomodo constituendum sit prædicamentum actionis, et quod sit summum genus ejus, et consequenter quæ actiones sub illo directe collocentur, breviter colligendæ sunt præcipuæ divisiones actionis, quæ disperse sunt in superioribus traditæ.

Prima divisio actionis in substantialem et accidentalem.

2. Primo igitur dividi potest actio in substantialem et accidentalem. Substantialem appello, quæ ad substantiam terminatur; accidentalem, quæ ad accidens. De qua divisione dubitari non potest quin merito tradatur, et sit sufficiens; in rebus enim nihil fieri potest, nisi substantia aut accidens, ut constat ex supra dictis de divisionibus entis; utrumque autem horum potest per se et per propriam actionem fieri, ut etiam constat ex dictis de causa efficiente, et per se est satis notum. Recte ergo et sufficienter dividitur actio in illa duo membra.

3. *An sit univoca an potius analogæ.* — Occurrit tamen dubitatio, propter quam præcipue hanc sectionem proposui, utrum actio univoce in illa membra dividatur, vel tantum analogice. Nam ex dictis supra de causis, videtur manifeste inferri, hanc divisionem esse analogam; diximus enim causam, præsertim efficientem, analogice dici de causa substantiarum et accidentium; ergo etiam causalitas analogice convenit his causis; sed causalitas harum causarum non est nisi actio; ergo etiam actio analogice dicitur de actio-

nibus harum causarum. Et confirmatur primo, quia generatio, ex communi philosophorum sententia, dicitur analogice de generatione accidentali et substantiali; ergo. Patet consequentia, quia eadem est proportionalis ratio, sive loquamur de actione sub communi ratione actionis, sive sub particulari. Antecedens autem sumitur ex Aristotele, lib. 4 de Generat., qui hac ratione, generationem substantiæ vocat simpliciter generationem; accidentium vero, secundum quid vocat alterationem aut actionem, etc. Denique ratio, quæ ex eodem sumitur, cap. 3, et ex D. Thom., ibidem, et de Spiritualibus creat., art. 1, ad 9, et art. 3, et quæst. 21 de Veritate, art. 5, de actione ut sic locum habet, nimirum, quia generatio est via ad esse; esse autem substantiæ est esse simpliciter; accidentis autem, secundum quid. Sic enim etiam actio est suo modo via ad esse ex parte agentis, nam est activa communicatio ipsius esse; ergo si esse quod per eam communicatur, analogice est esse, etiam ipsa analogice est actio. Tota enim ratio actionis ex termino præcipue sumitur, ut supra ostendimus; est autem formalis terminus actionis ipsa res producta, quatenus in suo esse producitur; ergo si in ipso esse terminorum est analogia, erit etiam in actionibus in ratione actionum.

4. In contrarium autem est, quia si divisum hujus divisionis non est univocum, non poterit prædicamento actionis unum genus summum assignari; aut certe dicendum erit, actionem, quæ est genus summum hujus quinti prædicamenti, esse solum eam quæ accidentalis est. At si hoc dicatur, sequitur ulterius, duo esse constituenda prædicamenta actionis; cur enim, si actiones accidentales suum prædicamentum constituunt, non constituent aliud substantiales actiones? Nam imprimis illæ inter se inveniuntur primo diversæ; deinde in actionibus substantialibus dantur specificæ differentiæ cum convenientiis genericis usque ad aliquam summam. Ac denique tanta est distinctio inter actiones substantiales et suos terminos, sicut inter accidentales et suos; ergo nulla est ratio cur actio accidentalis unum genus prædicamenti constituat, et non actio substantialis.

5. *Analogam esse concluditur.* — In hac dubitatione probabile censeo divisionem hanc esse analogam, nam rationes priori loco factæ, quæ ex re ipsa sumptæ sunt, valde sunt efficaces, nec videntur habere convenientem responsionem. Quas vero posteriori loco fe-

cimus, solum desumuntur ab auctoritate ex recepta divisione prædicamentorum, quæ expediri possunt afferendo probabiles rationes, ob quas actiones accidentales in unum prædicamentum directe collocatæ sunt, substantiales vero ad prædicamentum substantiæ revocantur. Nam imprimis creatio parum cognita fuit antiquis philosophis, et ideo mirum non est quod ei locum in prædicamentis non dederint. Deinde superius de illa diximus non esse accidens, sed modum quemdam substantialem, et ideo necesse non fuit illam in prædicamentis accidentium collocare, sed ad prædicamentum substantiæ reducenda est. Generatio autem substantialis a multis non reputatur actio proprie, sed terminus quidam alterationis præcedentis, qui ex ea resultat. Quam quidem sententiam ego veram non existimo, sed potius generationem esse veram ac propriam actionem, ut supra dixi tractando de efficiente causa, et est communior philosophorum sententia, quam Aristoteles ex professo probat contra antiquos philosophos in libris de Generatione. Tamen, quia semper est conjuncta hæc actio cum alteratione, per modum unius reputatur, et ideo non oportet ratione illius peculiare prædicamentum constituere. Melior tamen ratio redditur, quod generatio substantialis cum sit via ad substantiam, non habet propriam rationem accidentis, sed intrinsece est modus substantialis, et ideo convenienter ad prædicamentum substantiæ revocatur.

6. Est ergo hæc sententia valde probabilis; cui vero illa non placuerit, dicere poterit actionem dupliciter spectari posse: primo, ut est via ad terminum cui dat esse, et sub hac ratione procedere rationes factas, et concludere esse analogum quid. Secundo, præcise ut est actus agentis, suo modo perdicens illud de potentia in actum, et sub hac ratione esse quid univocum, quod etiam ad passionem potest proportionaliter applicari. Illud tamen semper manet difficile in hac responsione, quia actio ut actio non potest præscindi a ratione viæ, et causalitatis seu dationis alicujus esse. Item, quia non aliter est actus agentis, nisi quia ab eo fluit ad communicandum aliquod esse. Dici vero potest, nihil horum considerari in illa prout in prædicamento collocatur, sed solum quod est veluti forma agentis, illud sic denominans, et ut sic habere univocationem logicam, licet secundum completam rationem realem suam habeat metaphysicam analogiam.

Secunda divisio substantialis actionis.

7. Secundo, subdividi potest actio substantialis in eam quæ sine subjecto fit, et quæ fit ex subjecto, quæ divisio jam satis constat ex dictis: prior enim est creatio, et posterior generatio. Quæ ulterius subdividi possunt in productionem et conservationem: de qua divisione late supra disputatum est, et ostensum, non esse secundum rem, sed secundum rationem. Ac rursus possunt illa membra in varias species dividi juxta varietatem terminorum, ut superius etiam diximus. Potest autem etiam de hac divisione dubitari, an sit univoca vel analogica. Videri enim potest analogica duplici ratione. Prima, quia Deus in ratione primæ causæ efficientis est primaria causa respectu omnium aliarum, ita ut analogice de illis causa efficiens dicatur, et Deus sit primum analogatum; ergo, cum creatio sit quasi prima actio Dei ut efficientis, a qua omnes aliæ essentialiter pendent, aliquo modo videtur actio analogice dici de illa et de aliis actionibus, et creationem esse primum analogatum. Secundo, quia creatio est quæ dat simpliciter esse; per generationem autem non datur simpliciter esse ut sic, sed tale esse, et (ut ita dicam) tantum ex parte, applicando, scilicet, formam materiæ.

8. Sed, licet hæ rationes sint probabiles, nihilominus non videtur hic intercedere sufficiens ratio analogiæ; nam per generationem vere ac proprie fit substantia, quæ est simpliciter ens, et univoce dicitur de omnibus creatis; ita, licet ex modo semper creatio sit excellentior actio, sæpe tamen res facta per generationem perfectior est quam quæ fit per creationem. Item, quod omnis generatio supponat aliquam creationem saltem materiæ, non sufficit ad analogiam constituendam, quia illa præsuppositio est tantum materialis, sicut etiam forma supponit materiam, et non propterea est analogice substantia respectu illius. Accedit, quod omnis actio generandi necessario est actio ipsius Dei, quamvis non solius, et ideo propter peculiarem habitudinem quam creatio habet ad Deum, non oportet ut ratio actionis per prius et cum analogia illi conveniat. Unde, licet ratio causæ efficientis, quoad vim agendi, analogice dicatur et per prius de Deo, tamen quoad actualem actionem, non oportet ut intercedat analogia, quia etiam Deus denominatur actu agens ab actione creata, et interdum ab ea-

dem a qua creatura etiam agere dicitur, ut supra visum est.

Tertia divisio in transeuntem et immanentem actionem.

9. Tertio subdividitur actio accidentaliter in immanentem et transeuntem; de qua divisione satis multa diximus. Nec refert quod illa differentia transeuntis actionis etiam substantialibus actionibus convenire videatur, quia non possumus differentias magis proprias invenire, sed sumendæ sunt, prout accommodantur generi quod dividunt. Nam etiam aliæ differentiæ possunt esse communes his membris, et secundum eas possent hæ divisiones aliter ordinari, quia et accidentaliter actio est ex præsupposito subjecto, et potest etiam aliqua sine subjecto fieri, ut creatio vel conservatio accidentis extra subjectum. Item in actionibus accidentalibus datur productio et conservatio. Posset etiam actio primo dividi in spiritualem et materialem, et deinde hæc membra in alia. Nihilominus tamen ordo propositus videtur convenientior, et propter majus discrimen inter actiones substantiales et accidentales, et præsertim si ex his tantum posterioribus unum prædicamentum conficitur. Recte igitur divisa est actio accidentaliter in immanentem et transeuntem. Immanens proprie tantum illa dicitur, quæ formaliter manet in eadem potentia proxima a qua elicitur, quæque ex suo genere talis est, ut nunquam in alio subjecto fieri possit, et hoc modo tantum actiones cognoscendi et amandi sunt immanentes, in quibus plura dantur genera et species actionum, quas hic amplius tradere non est necesse; id enim spectat ad scientiam de anima et de Angelis.

10. *Aliquæ vitales et connaturales actiones late vocantur immanentes.* — Aliquando vero extenditur nomen actionis immanentis ad omnem illam quæ in supposito operante manet, et hoc modo omnes motus vitales, et nutritionis, et augmentationis, et motus etiam localis animantium, poterunt immanentes appellari; item motus naturalis terræ deorsum tendentis, aut aquæ reducentis se ad pristinam frigiditatem. Sed hæ omnes improprie sunt actiones immanentes, quia, licet sint in eodem supposito, non tamen secundum eandem partem, vel non secundum eandem potentiam aut vim agendi. Et motus illi naturales peculiariter excluduntur, quia aliquo modo tribuuntur extrinseco agenti, sicut gene-

ranti; et eadem ratione naturalis emanatio, verbi gratia, potentiarum ab anima, etiamsi suo modo sit actio, ut supra visum est, et in eadem anima maneat, tamen, quia extrinseco agenti proprie tribuitur, non est proprie actio immanens. Ita fit ut propria actio immanens solum in vitalibus actionibus inveniat, quamvis non convertatur, quia non omnis actio vitalis immanens est in proprietate jam dicta.

11. *An sit aliqua actio formaliter immanens et transiens virtualiter.* — Actio transiens subdividi ab aliquibus solet in formaliter transeuntem, vel tantum quoad efficientiam; imo, qui putant actionem omnem esse in agente, existimant nullam actionem dictam esse transeuntem, nisi ob efficaciam. Ego vero censeo nullam actionem ut actionem esse transeuntem quoad efficaciam tantum, quia actio ut actio non est efficax, nisi ratione sui termini intrinseci; unde, si talis est actio, quæ in agente maneat, ideo est quia in eo manet terminus ejus; ergo, ut est actio, non potest esse transiens quoad efficaciam. Quod si interdum per actum immanentem aliquid extra fit, non fit per illum in ratione actionis, sed ut principium agendi, ut supra dictum est de scientia et voluntate divina; et idem est de voluntate creata quatenus est operativa ad extra. Quocirca actio immanens tunc prout est actio, non per se, sed per suum intrinsecum terminum operatur ad extra. Ut si reductionem aquæ ad pristinum frigus, actionem immanentem vocemus, licet ex ea proveniat quod aqua facta frigida rem extrinsecam frigefaciat, actio illa reductionis non dicitur proprie transiens quoad efficaciam, quia illa sistit in suo termino; altera vero actio sequitur ex virtute termini prioris actionis, tanquam ex principio novæ actionis. Ad hunc ergo modum intelligendum est, quotiescunque actus immanens est principium alicujus effectus extra operantem; imo, si interdum in ipso operante aliquem alium effectum relinquit, eodem modo illum efficit. Omnis ergo actio transiens, si proprie et in ratione actionis transiens sit, ideo talis dicitur, quia est formaliter transiens, id est, ab agente exiens, et in passum recepta. Quæ rursus dividi potest in plures species et modos actionum transeuntium, quarum tractatio et speculatio propria est physicorum; nam hujusmodi actio maxime concernit materiam sensibilem, ac proinde eadem fere ratio est de actione et de motu quoad has species.

12. Aliæ item divisiones actionum inveniuntur in auctoribus, quæ, quantum ad præsens spectat, satis sunt ex superioribus notæ, ut quod distinguitur actio in vitalem et non vitalem, quam supra, sect. 3, tetigimus. Item, quod distingui posset in eam quæ est per propriam efficientiam, vel per naturalem resultantiam; de qua dictum est tractando de efficiente causa. Aliam denique tradidimus supra, in actionem instantaneam et successivam; de qua plura dicemus disputatione sequenti. Hæc igitur de actione dixisse sufficiat.

DISPUTATIO XLIX.

DE PASSIONE.

Passionis nomen varia significat. — Passionis nomen in usu philosophorum et Theologorum æquivocum est, ut ex Aristot., lib. 5 Metaph., c. 21, et ex D. Thoma, 1. 2, q. 22, art. 1, aliisque locis et ex aliis auctoribus passim constat. Nam et affectus animi passiones appellari solent, et quædam qualitates tertiæ speciei, passiones appellantur, ut patet ex c. de Qualitate. et 3 Physic., cap. 3. Præterea maxime aliquis pati dicitur, quando aliquid præter naturam suam patitur, aut quando aliquid amittit. Late vero passio dicitur omnis receptio alicujus formæ, qualiscunque illa sit. Et hoc modo in præsentibus sumitur; sic enim correspondet actioni, quamvis non omni, sed illi quæ fit ex præsupposito subjecto. Quoniam vero actio et passio sic sumptæ magnam inter se connexionem habent, et in multis conveniunt, ideo multa etiam ex iis quæ de actione dicta sunt, servata proportione, applicari possunt ad passionem; et ideo brevius hanc disputationem expediemus, explicando imprimis convenientiam et discrimen inter actionem et passionem, et deinde propriam naturam passionis et species ejus declarando.

SECTIO I.

Utrum passio in re ipsa differat ab actione.

1. *Aliquorum sententia improbat.* — De actione et passione aliqui opinati sunt esse res realiter distinctas, quod necesse est sentiant illi qui existimant actionem nil aliud esse quam relationem agentis ad patientem; passionem vero relationem patientis ad agens. Quod sensit Scotus, in 4, dist. 13, q. 1, et Quodlib. 11, quem sequitur Anton. Andr., in libro